

УКРАЇНІКА

DOI: 10.33608/0236-1477.2020.01.40-50

УДК УДК 821.161.2.09:159.953 Лис

Альберт НОВАЦЬКИЙ, доктор гуманітарних наук
Люблінський католицький університет Яна Павла II (Польща),
Aleje Raclawickie, 14, 20-950, Lublin
e-mail: anowacki@kul.lublin.pl
ORCID: 0000-0002-2418-0574

РОЛЬ ПАМ'ЯТІ В БУДУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ («КРАЇНА ГІРКОЇ НІЖНОСТІ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА)

У статті розглянуто роман сучасного українського письменника В. Лиса «Країна гіркої ніжності» в контексті пошуків індивідуальної та національної ідентичності, національної пам'яті, а також історії України ХХ ст. Під час аналізу використано студії з літературознавства, педагогіки, соціології та психології Ф. Арієса, Р. Шаффера, Е. Кей, П. Нора, К. Сегет та ін. Встановлено, що український письменник, описуючи долі трьох жінок (бабусі, дочки й онуки) на фоні бурхливої української історії минулого століття, відновлює втрачену пам'ять як індивідуальну, так і колективну.

Ключові слова: Володимир Лис, пам'ять індивідуальна, пам'ять колективна, національна ідентичність, маніпулювання пам'яттю, репресії, комунізм

Володимир Лис — один із найпопулярніших письменників сучасної української літератури. Його оригінальні й глибокі тексти, а також автентичні герої отримали визнання читачів. У своїх творах письменник розмірковує над таємницями людського існування і душі, приватної й національної історії, локальної та загальноукраїнської ідентичності. Зокрема в романі «Країна гіркої ніжності» мо-

Цитування: Новацький Альберт. Роль пам'яті в будівні національної ідентичності («Країна гіркої ніжності» Володимира Лиса). *Слово і Час*. 2020. № 1 (710). С. 40—50. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2020.01.40-50>

жемо віднайти роздуми не лише про українську історію ХХ ст., а й про складний світ дитячої психіки в контексті пошуків сімейної, а згодом і національної пам'яті.

Дитинство — це перший етап у житті кожної людини, що зазвичай асоціюється із забавою, безтурботністю, безневинністю, радістю, які переплетені з періодами навчання й поступово підштовхують у напрямку неминучої зрілості. Дитячий вік — індивідуальний феномен, оскільки це приватний досвід світу, записаний у свідомості кожного. Ще дитиною людина формує власну особистість, світогляд, знайомиться зі світом, своїми близькими, розширюючи згодом коло своїх знайомих. Без сумніву, дитинство — це винятковий час, який впливає на те, ким ми будемо в майбутньому.

Передусім слід відповісти на питання, де межа між дитинством і зрілістю й чи її взагалі можна встановити. Вона індивідуальна чи, може, універсальна для всіх епох та культур? Частково таку відповідь дає французький демограф, історик Філіп Арієс, стверджуючи у своїй «Історії дитинства», що неможливо об'єктивно визначити лінію вікового поділу, хоч би про який період розвитку людської культури йшлося, оскільки кожного разу ми стикаємося з безліччю взаємовиключних понять, сформульованих з урахуванням різних критеріїв (емоційних, інтелектуальних, психологічних, біологічно-фізіологічних) [6, 13—14; 25—42]. ХІХ і ХХ ст. не принесли жодних нових рішень у цьому питанні: дитинство та юність розділялися відповідно до шкільної системи або вводилися різні методи вимірювання психофізіологічного потенціалу для окреслення конкретної вікової групи з огляду на досягнення психології, особливо експериментальної.

Психолог Рудольф Шаффер звернув увагу на те, що, з одного боку, поняття «дитина» найчастіше асоціюється з менш досконалим, слабшим варіантом дорослої людини, якій притаманна нижча компетентність, емоційна недорозвиненість і гірша соціалізація, з другого — науковець зазначає, що суть дитинства та ставлення до дитини багато в чому залежить від світогляду та звичаїв конкретної спільноти [18, 39—40]. Саме в дитячій особистості віддзеркалюються майже всі процеси, пов'язані з функціонуванням не лише певного соціуму, а й навіть цілої нації. Образ дитини дуже часто використовувався як літературний мотив, зокрема польська дослідниця Катажина Сегет зауважує: «На сприйняття дитини та дитинства як цінностей впливають соціально-економічні, політичні та психологічні чинники, а також цивілізаційні та культурні зміни» [19, 132].

У світовій художній літературі мотив дитини з його різноманітними функціями та портретами відіграв надзвичайно важливу роль, проте попри потужний емоційно-ідеологічний потенціал згаданий мотив

століттями лишався майже непоміченим і недооціненим, хоча час від часу й з'являвся чи не в усіх літературних епохах, утім більшої популярності набув лише в час реалізму. Це, імовірно, було спричинено переконанням, що такі питання могли зацікавити лише наймолодших, інакше кажучи, вони не виходили поза схематичні рамки літератури для дітей (див.: [7, 113]). Образ дитини як самостійний літературний мотив став популярним лише на зламі ХІХ і ХХ ст., тобто в час, коли письменники намагалися відтворювати реальні образи з життя своїх народів і, використовуючи у своїх творах дітей-героїв, могли безпосередньо апелювати до свідомості своїх читачів, бо ніщо так не промовляє до совісті людини, як недоля найслабших. Саме тоді постали «Жерміналь» Еміля Золя, «Пригоди Олівера Твіста» та «Девід Коперфільд» Чарльза Дікенса, а на ґрунті польської та української літератур — «Антекс», «Гріхи дитинства», «Михалко» Болеслава Пруса, «Наша шкапа», «Дим» Марії Конопницької, «Янко-музикант» Генрика Сенкевича, а також «Маленький грішник», «Харитя» і «Ялинка» Михайла Коцюбинського, «Мамин синок», «Новина» Василя Стефаника, «Отець-гуморист», «Красне писання» Івана Франка та багато інших. Ці твори репрезентували далеко не «дитяче» дитинство, а перехід до зрілості, який відбувався дуже рано і зазвичай у наджорстких умовах (важка фізична праця, допомога сім'ї, смерть батьків тощо).

Нове світло на образ дитини пролило ХХ ст., коли завдяки зусиллям Еллен Кей та її ідеям нового виховання дитину було поставлено в центр уваги. Божена Матияс завважила, що «ця педагог, публіцистка та письменниця, посилаючись на ідеї натуралізму Ж.-Ж. Руссо, відродила його освітні ідеї та сформулювала свою авторську теорію виховання, основна думка якої полягала в тому, щоби розвиток дитини залишити самій природі, а головна мета виховання — це лише посилення індивідуалізму дитини» [13, 99]. Згадана шведська педагогиня передбачала, що ХХ ст. пройде під знаком дитини, оскільки, на її думку, батьки нарешті проникнуть у дитячу душу, яка, своєю чергою, надихне їх чистотою та простотою. Реалізація згаданої теорії мала бути неодмінною умовою відродження суспільства (див.: [10, 99]). У художній літературі ставлення до питання дітей та дитинства також змінилося: письменники, висуваючи дитину в центр Всесвіту, усвідомили великі можливості, які з'являються, коли такий мотив використовувати на рівні естетики. У цьому контексті варто навести слова французького письменника Антуана де Сент-Екзюпері, котрий нагадував, що «всі дорослі колись були дітьми. Хоча мало хто з них про це пам'ятає» [17, 5].

Мотив дитини поширений також і в українській літературі. Поруч із виданнями для дітей на сучасному книжковому ринку України з'явилися твори, які крізь призму дитячого світобачення допомагають

зрозуміти складний світ найновішої української історії, зосібна останні події, пов'язані з Євромайданом та Революцією Гідності. Передусім привертає увагу «Казка про Майдан» [4] Христини Лукашук із красивим і сугестивним графічним оформленням, де використано архетипні мотиви українського народного фольклору. Цікаво, що книжка не має на меті розказати про смерть і знищення, а швидше про становлення й розквіт української нації; творить національний міф про Небесну Сотню, такий потрібний зараз молодій самостійній українській державі. Усе це дуже вдало вкладається у процес становлення модерної національної ідентичності в Україні та український меморіальний дискурс. На увагу заслуговує також книжка Галини Кирпи «Мій тато став зіркою» [2] — історія маленької дівчинки, батько якої загинув під час кривавих подій на Майдані. Героїня замислюється над речами, далекими для пересічної дитини (ідеться про смерть, утікачів, постріли та барикади), водночас твір містить виняткове дидактичне послання: дівчинка усвідомлює, що всі, хто вмирають за правду, сяють із неба яскравим світлом. Згадані твори не лише вводять дітей у важкий і болісний світ смерті та втрати, а й пропонують своєрідну терапію після тяжкої травми, адже для малої дитини смерть близької людини означає кінець світу, який вона знає і який давав їй відчуття безпеки.

В. Лис також вдається до мотиву дитини у своїй літературній творчості. Українському читачеві він відомий передусім завдяки роману «Століття Якова», що приніс йому визнання, а також завдяки «волинській трилогії», яку, окрім щойно згаданого твору, складають «Соло для Соломії» та «Діва Млинища». У своїх романах прозаїк неодноразово включається в меморіальний дискурс і звертається до ідеї малої батьківщини. «У минулому ХХ столітті, — пише Ярослав Поліщук, — ми звикли до великих наративів — обов'язкових, нормативних, приречених на успіх, бо репрезентативних, укладаних від імені цілого народу, нації, суспільства. А малі наративи — з усією можливою варіативністю й розмаїтістю, яка чигає на здібного письменника у затінку серйозної теми — тривалий час лишуються неосвоєними й не проявленими. От саме Володимир Лис проявляє гідну поваги послідовність в освоєнні малих наративів, і це виразно вирізняє його романи в потоці загалом небідної на сьогодні літературної продукції» [5].

Питання пам'яті та ідентичності В. Лис і далі розв'язує в романах «Країна гіркої ніжності» (2015), «Стара холера» (2018) й «Обітниця» (2019). На нашу думку, «Країна гіркої ніжності» стала не лише одним із елементів сучасного українського меморіального дискурсу, а й засвідчила спробу осмислити національну ідентичність. Меморіальний дискурс роману озвучує дитина (підліток), що нетипово для В. Лиса. Сюжет твору побудовано навколо долі трьох жінок — баби, дочки й

онуки, зображених на тлі складної української історії ХХ ст. Найстарша героїня Даздраперма уособлює покоління, яке виростало під час різких політичних змін у міжвоєнний період та пережило сталінські репресії; її дочка Віталія зростала в розквіт радянської влади та хрущовської відлиги 1960-х років; а юні роки наймолодшої Олесі збіглися з початком незалежності України, належать найновішій історії, адже дівчина брала участь у подіях Помаранчевої революції.

В аналізованому романі В. Лиса події бурхливої української історії зображено у стриманий, ескізний спосіб; фактично вони лише стають тлом для зображення самих героїв. Письменник стверджує: «Насправді я хотів показати порухи людської душі, протистояння світові, що оточував кожну з них, і те, як усі троє змінювалися під впливом подій, у тому числі історичних» [1]. Отже, письменник керувався прагненням відновити пам'ять, індивідуальну та колективну, бо вона становить вагому частину українського дискурсу про ідентичність, зокрема коли йдеться про локальну ідентичність у її співвідношенні із загальнонаціональною ідентичністю.

На думку Тараса Лютого, у психології та соціології питання ідентичності розглядається як визнання особою індивідуальної або групової приналежності [11, 81]. Такий прийом дає змогу окреслити питання культурної ідентичності, що його треба розуміти як приналежність до окремої групи або культури, окресленої за допомогою різноманітних культурних чинників. Ідеться про сукупність рис та явищ, притаманних тій чи тій спільноті (історія, релігія, цінності та ін.). Водночас не можемо культурну ідентичність ототожнювати з національною ідентичністю, що, зазначає Оля Гнатюк, «тісно пов'язана з ідеєю, символами, кодами та знаками, яким надають політичне значення, сприймаючи за елементи спільноти» [9, 37]. Питання української національної ідентичності дуже важливе для письменника родом із Волині, однак, здається, набагато важливіше питання — психологічні аспекти процесу пам'яті. До слова, література і психологія часто перетинаються.

Випадкова і несподівана поява баби у світі молодій Олесі спершу приносить лише хаос та розгубленість, тим паче, що досі дівчина не мала жодного уявлення про її існування. Підозрілим стає навіть незвичне ім'я найстаршого члена сім'ї: «Даздра... це справді ім'я? (...) — Ім'я, ім'я, — сказала мама Віта. — Але чие? Ви... Вона хотіла спитати — ви українка? Чи іноземка? — Бачиш, доню, твоя бабуся з того часу, коли дітям давали чудернацькі імена, — пояснила мама. — Хлопчиків називали Кімами або Віленами, що скорочено означало — Комуністичний інтернаціонал молоді чи Володимир Ілліч Ленін. — Були ще Маркси і Енгельси, — озвалася бабуся. — А дівчат називали Тракторинами, Електринами та Інтернами. Ще Сталінами. А мене назвали Даздраперма, що скорочено означає

російською — «Да здравствует первое мая». «Дурня якась», — ледве не вимовила Олесья. — Такий був час, — приречено зітхнула бабуся, а може, то Олесі так здалося» [3, 15].

Дівчина, яка виростала в незалежній Україні, розгублена: в особі бабусі вона зіткнулася з незнайомим світом минулого, котрий вивчають у школі на уроках історії. Цитований фрагмент твору засвідчує також і те, що у своїй творчості письменник звертається до проблеми покоління, історії та традиції, культивованих у межах одного роду. Агнешка Матусяк та Матеуш Свенціцькі стверджують, що саме покоління, які приходять одне після одного, відповідальні за передачу «національної спадщини та колективної пам'яті, а також за відкидання старого порядку та культурного канону, що, своєю чергою, уможлиблює зміни, а отже — і розвиток. Звідси, якщо брати до уваги травматичний характер меморіального трансферу про минуле <...> та самі політичні трансформації у посттоталітарних суспільствах та їхніх культурах, — категорія покоління <...> стає оптимальним дослідницьким інструментом для вивчення, розуміння та описання характеру й механізмів зміни суспільно-культурних парадигм, що ведуть у напрямку переоцінки тоталітарного минулого посткомуністичних країн» [12, 18].

Поль Рікер зауважив, що пам'ять завжди «проявляється у контрастному зіставленні минулого з майбутнім та пов'язаними з ним здогадом і сподіванням, а також із враженням (або спостереженням), що належить до теперішнього» [16, 28]. Баба Даза стає берегинею пам'яті, тому що лише так можна захистити ідентичність. Саме тому вона відмовляється змінити своє «дивакувате» ім'я, хоча більшість носіїв цього імені таки зробили це. Героїня стверджувала, що «імена даються раз у житті. <...> Мені судилося бути Даздрапермою, я нею і помру. Імена не вибирають, як і місце народження» [3, 15]. Така непорушність баби цілком вмотивована, адже ще десятирічною дівчинкою їй довелося пройти суворий і жорсткий іспит на вірність собі та своїй сім'ї. Батьки малої Дази — це Маргарита і Роман, відомий комуністичний діяч, директор цукроварні в місті Ізюмі, потім начальник управління харчового промислу в Харкові, а згодом у Києві. Її дитинство було дуже щасливим, і вона, немовби крізь туман, пригадувала собі ритуали привітання, коли батько повертався додому після важкого робочого дня. Дитячу ідилію, однак, було перервано внаслідок арешту обох батьків на підставі наклепницького доносу та звинувачення в «саботажі радянської промисловості»; це була досить поширена практика у 1920—1930-ті роки. Даза Снігурець стала «дочкою ворогів радянського народу» й опинилася у спеціальному дитячому будинку для дітей «зрадників народу». Малій дитині сказали, що вона тут для того, аби «перетворитися у справжню радянську людину, яка любить товариша Сталіна, партію, народ і свою велику радянську

країну. І яка ненавидить ворогів товариша Сталіна, ворогів партії, народу і всієї країни. А твої батьки були огидними ворогами народу, а значить, і товариша Сталіна. Подумай над цими словами і що треба зробити, щоб стати справжньою радянською людиною. Чи хотіла б ти бути донькою таких батьків?.. Подумай! “Чому були?” — майнула і зникла думка» [3, 94].

У згаданому закладі дитину піддавали процесам індоктринації, зокрема процесам маніпулювання пам'яттю. Результатом таких заходів було те, що в уяві дівчинки образ доброї, теплої матері почав заступати образ матері — потрійної зрадниці. Щоби хоч трохи покращити свою долю, дівчина змушена була зректися своїх батьків, засудити їх, а згодом прийняти нову, «радянську» особистість, якій потрібно було нове прізвище — відтепер її мали називати Даздрапермою Рубцовою. Майже відразу зміна ідентичності викликала в малої героїні почуття огиди та відразу до самої себе, адже вона зрадила не лише своїх батьків, а й себе.

Французький науковець Моріс Альбвакс зауважив, що людська пам'ять завжди формується та актуалізується в контексті суспільства: «Найчастіше я згадую тому, що інші стимулюють мене до цього, їхня пам'ять намагається допомогти моїй пам'яті, моя пам'ять знаходить у цьому підтримку; <...> групи, членом яких є я, щоразу пропонують мені способи їх [спогадів. — *А. Н.*] реконструкції, однак лише за умови, що я звернуся до них і хоч на мить прийму їхній спосіб мислення» [8, 4—5]. Інакше кажучи, пам'ять окремої людини формується завдяки вихованню та становленню в конкретному середовищі, окресленій спільноті, яка впливає на неї впродовж усього її життя. М. Альбвакс наголошував на тому, що пам'ять існує завдяки процесові спілкування: саме контакт з оточенням, зовнішнім світом викликає наші індивідуальні спогади. До того ж на процес пригадування досить часто впливають розповіді про минуле інших людей, і це зазвичай відбувається несвідомо (пор.: [8, 7]). Для Даздраперми таким стимулом спогадів став рак, діагностований у дочки. Героїні довелося поринути в минуле й пригадати болісні факти, аби зберегти пам'ять для доньки й повернути їй утрачену ідентичність.

Незабаром після завершення Другої світової війни Даза, перетворившись у Любов Лук'янченко, удруге змінила прізвище, щоби розірвати всі нитки, які єднали її з жахливим світом закладу для дітей «ворогів народу». Як молода медсестра, вона приїхала до невеликого поліського села, «небезпечного» для мешканців Східної України, бо, за твердженням радянської пропаганди, «тут живуть бандити та бандерівці». За якийсь час взаємна недовіра між місцевими мешканцями та «радянською медсестрою» зникла, позаяк дівчина усвідомила, що «тут живуть звичайні сільські люди, дядьки й тітки, дідуся й бабусі — хай справді тем-

ні, зі своїми звичаями і забобонами, але ніякі не бандити чи підступні вороги, “пособники фашистів”» [3, 249].

Лише перебуваючи на Поліссі, Даза зрозуміла, яку велику кривду комуністична система заподіяла їй самій, її сім'ї й зрештою всій Україні. Вона вирішила, що не дозволить, аби комуністи використовували її як інформатора та шпигуна. Героїня весь час мусить вибирати між лояльністю новій владі та вірністю своїй совісті. Обирає вірність собі й не лише не повідомляє про повстанців УПА, а й удочеряє дитину одного з них, котра лише дивом вижила після рейду радянських ліквідаторів. Історія знов повторюється: аби ніхто не знав, що Даза — нерідна матір дівчинки, вона переїжджає в рідний Луцьк і знов повертається до свого справжнього прізвища: «Поміняла не тільки тому, що хотіла своє, яке з батьками зв'язувало, з минулим, рідним, повернути, а й тому, що боялася... Так, боялася. Що її знайдуть, що дочку, з часом усе більш схожу на жінку з лісу, забере той чоловік, її справжній батько <...>» [3, 310—311].

Названа дочка Віта — мудра, чутлива до літератури, закохана в поезію Сосюри дівчина — прагне, як і мати, віднайти себе. Вона має можливість спостерігати, як комуністи намагаються фальсифікувати українську історію. Дівчина бачить арешт, а потім смерть улюбленого поета, якого більшовицька влада нарекла «прихованим контрреволюціонером і антирадянщиком. Словесним диверсантом» [3, 56]. Вона стала свідком відомої промови Андрія Малишка над могилою Сосюри, а його слова назавжди закарбувалися в її пам'яті. Віта, подібно до матері, вирішує уникнути зла — вибирає втечу в любов. Я. Поліщук звернув увагу на те, що на прикладі Віти В. Лис відтворив подвійну природу зла, яке маскує свою справжню суть романтичним ореолом чогось загадкового, виняткового та надзвичайного [5]. Об'єктом першого кохання Віти став Едик — авторитет місцевого кримінального світу: задля нього дівчина відмовилася від планів вступати до медуніверситету й на довгі роки порвала контакти з матір'ю.

Постать Олесі — названої дочки Віти — найменш виразна. Письменник зосередився на тому, щоби змалювати юнацькі бунт і непокору, а також, у випадку матері, зацентрувати на вірі в юнацьку любов. Кожна із трьох жінок демонструє життєвий, часто непростий, досвід свого покоління: ідеться про роки Другої світової війни, більшовицьких репресій, а також досвід щойно здобутої незалежності та чергові спроби будувати демократичну державу. Історичні події щоразу вступають у діалог з ідентичністю героїнь, а також національним, культурним і соціальним самовизначенням. Накладання індивідуальної біографії на синусоїдальну вісь часу — особлива прикмета ідіостилю поліського письменника, що кожного разу моделює унікальний сюжет.

У сучасному глобалізованому світі пам'ять, індивідуальна, сімейна, генеалогічна, відіграє надзвичайно важливу роль, яка полягає в передачі

культурної спадщини наступним поколінням. У наш час ми переконані: пам'ять, особливо колективна, — це один із найважливіших чинників, що скріплює культуру. Втім вік глобалізації рішуче прискорив історію. Внаслідок цього не лише окремі індивіди, а й цілі спільноти живуть сьогоденням та зосереджуються на тому, що буде завтра, забуваючи про те, що було ще вчора. Ці настрої чудово вловив В. Лис, який, суголосний із П. Нора [14, 4] у тому, що варто говорити про пам'ять та історію. Український прозаїк пропонує «сповільнити» історію, історичну рефлексію та рекомендує звернутися до міжпоколінневої пам'яті, оскільки лише такий прийом гарантуватиме спадковість національної пам'яті.

Меморіальний дискурс і питання ідентичності притаманні багатьом романам В. Лиса, проте, на нашу думку, саме «Країна гіркої ніжності» дуже важлива для сучасної української літератури, оскільки письменник, доповнюючи свою «волинську трилогію», розглядає історію своїх держави й народу вже не у світовому, а в суто українському, «внутрішньому» контексті. Він наголошує, що Україна — це не «схід» і «захід», а навпаки, єдина країна, яка частково втратила колективну пам'ять. У своєму романі В. Лис допомагає своїм землякам відшукати втрачене.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дорош С.* Володимир Лис: людяність має переважати у житті // BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/11/151109_book_2015_lys_volodymyr_interview_sd (10.11.2015).
2. *Курпа Г.* Мій тато став зіркою. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 38 с.
3. *Лис В.* Країна гіркої ніжності. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 368 с.
4. *Лукашук Х.* Казка про Майдан. Львів: Видавництво Старого Лева, 2014. 36 с.
5. *Полищук Я.* Три жіночі долі // Літакцент. 2015. URL: <http://litakcent.com/2015/05/26/try-zhinochi-doli/> (12.07.2019).
6. *Ariès P.* Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach. Gdańsk: Marabut, 1995. 238 s.
7. *Bystron J. S.* Publiczność literacka. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, 2006. 373 s.
8. *Halbwachs M.* Społeczne ramy pamięci. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 436 s.
9. *Hnatiuk O.* Pożegnanie z imperium. Ukraińskie dyskusje o tożsamości. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2003. 350 s.
10. *Key E.* Stulecie dziecka. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2005. 193 s.
11. *Luty T.* Przemiany tożsamości w ukraińskiej kulturze masowej. Wpływ mediów // *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica.* 2013. Nr 1. S. 81—95.
12. *Matusiak A., Świetlicki M.* Kategoria pokolenia we współczesnych badaniach społeczno-kulturowych // *Posttotalitarny syndrom pokoleniowy w literaturach słowiańskich Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej końca XX — początku XXI wieku w świetle studiów postkolonialnych.* Red. nauk. A. Matusiak. Poznań—Wrocław: Wydawnictwo Bonami, 2016. S. 15—35.
13. *Matyjas B.* Obraz dzieciństwa globalnego. Kontekst pedagogiczny // *Kultura — Historia — Globalizacja.* 2012. Nr 11. S. 99—110.
14. *Nora P.* Między pamięcią i historią: Les lieux de Mémoire. "Tytuł roboczy: Archiwum". 2009. Nr 2. S. 4—12.

15. Nowicka E. Świat człowieka — świat kultury. Systematyczny wykład problemów antropologii kulturowej. Warszawa: Wydawnictwo PWN, 2004. 528 s.
16. Ricoeur P. Pamięć, historia, zapomnienie. Kraków: Universitas, 2007. 689 s.
17. Saint Exupéry A. de. Mały Książę. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1991. 80 s.
18. Schaffer H. R. Psychologia dziecka. Red. A. Brzezińska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005. 404 s.
19. Segiet K. Dziecko i dzieciństwo jako wartość a współczesność. *Chowanna*. 2010. Nr 1. S. 129—137.

Отримано 9 вересня 2019 р.

REFERENCES

1. Dorosh S. (2015). *Volodymyr Lys: liudianist maie perevazhaty u zhytti*. BBC News Ukraina. Retrieved from https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/11/151109_book_2015_lys_volodymyr_interview_sd [in Ukrainian].
2. Кирпа Н. (2015). *Mii tato stav zirkoiu*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
3. Lys V. (2017). *Kraina hirkoї nizhnosti*. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia.
4. Lukashchuk Kh. (2014). *Kazka pro Maidan*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
5. Polishchuk Ya. (2015). Try zhinochi doli. Litakcent. — 2015. Retrieved from <http://litakcent.com/2015/05/26/try-zhinochi-doli/> [in Ukrainian].
6. Aries E. (1995). *Historia dzhiecinstwa. Dzhiecko i rodzhina w dawnyh chasah*. Gdańsk: Marabut. [in Polish]
7. Bystron J. S. (2006). *Publichnoshch literacka*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Sociologii Polskiej Akademii Nauk. [in Polish]
8. Halbwachs M. (2008). *Spolechne ramy pamieci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [in Polish]
9. Hnatiuk O. (2013). *Pozbегnanie z imperium. Ukrainskie dyskusye o tozhсамoshchi*. Lublin: Wydawnictwo UMCS. [in Polish]
10. Key E. (2005). *Stulechie dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Zhak. [in Polish]
11. Luty T. (2013). Przhemiany tozhсамoshchi w ukraїnskiey kulturzhe masowey. Wplyw mediuw. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica*, 1, 81—95. [in Polish]
12. Matusiak A., Shwietlicki M. (2016). A. Matusiak (Ed.). *Kategoria pokolenia we wspulchesnyh badaniach spolechno-kulturowyeh. Posttotalitarny syndrom pokoleniowy w literaturach slowianskikh Europy Sbrodkowey, Wschodniey i Poludniowo-Wschodniey konca XX — poczatku XXI wieku w shwietle studiuw postkolonialnyeh. (pp. 15—35)*. Poznań—Wrocław: Wydawnictwo Bonami. [in Polish]
13. Matyas B. (2012). Obraz dziecinstwa globalnego. Kontekst pedagogichny. *Kultura — Historia — Globalizacya*, 11, 99—110. [in Polish]
14. Nora P. (2009). Miedzy pamiecion i historion: Les lieux de Memoire. *Tytul robochy: Archiwum*, 2, 4—12. [in Polish]
15. Nowicka E. (2004). *Shwiat chlowieka — shwiat kultury. Systematyczny wyklad problemu antropologii kulturowey*. Warszawa: Wydawnictwo PWN. [in Polish]
16. Ricoeur P. (2007). *Pamiech, historia, zapomnienie*. Krakow: Universitas. [in Polish]
17. Saint Exupery A. de. (1991). *Maly Ksiozhen*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax. [in Polish]
18. Schaffer H. R. (2005). *Psychologia dziecka*. A. Brzezinska, (Ed.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [in Polish]
19. Segiet K. (2010). Dziecko i dziecinstwo yako wartoshch a wspulchesnoshch. *Chowanna*, 1, 129—137. [in Polish]

Received 9 September 2019

Albert Nowacki, doctor of humanities
John Paul II Catholic University of Lublin
14 Al. Raclawickie, Lublin 20-950, Poland
e-mail: anowacki@kul.lublin.pl
ORCID: 0000-0002-2418-0574

ROLE OF MEMORY IN FORMING NATIONAL IDENTITY.
"THE LAND OF BITTER TENDERNESS" BY VOLODYMYR LYS

The paper offers an attempt to look at the "The Land of Bitter Tenderness" by contemporary Ukrainian writer Volodymyr Lys in the context of the search for individual and national identity, national memory, as well as the history of the 20th century Ukraine. In the analyzed work, the writer uses the image of a child, which, in the researcher's opinion, is a quite rare phenomenon in Ukrainian literature. This technique was used by the writer in order to capture the reader's attention and make him penetrate the text of the novel deeper. Thus, the author informs the reader that the main idea of the work is extremely important because the average person is accustomed to paying more attention to children. On occasion, the writer points out that manipulating a child's memory was the easiest way for the Bolsheviks in their criminal social experiment. The writer emphasizes that the effects of 'brainwashing' may be prevented, but it is impossible to cure the trauma left by this process in the soul of a person. Analyzing the mentioned novel, the author of the paper refers to the works in the fields of literary studies, pedagogy, sociology, and psychology, written by Philip Aries, Rudolf Schaffer, Ellen Kay, Pierre Nora, Katarzyna Segiet, and others.

The Ukrainian writer, describing the fate of three women (grandmother, daughter, and granddaughter), presented against the backdrop of the tumultuous Ukrainian history of the last century, is trying to restore the lost memory, both individual and collective, in order to secure the process of building Ukrainian national identity. The writer draws attention to the fact that during almost all the 20th century not only the Ukrainian nation but also Ukrainian history has been the subject of constant Bolshevik manipulation and fraud. He emphasizes that the prerequisite for building a unified Ukrainian identity is the attempt to restore individual and collective memory in Ukrainians, including the memory of history.

Keywords: Volodymyr Lys, individual memory, collective memory, national identity, memory manipulation, repression, communism.

Берко Й. Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка.

Львів: Компанія «Манускрипт», 2019. 636 с., 144 іл., 22 табл.

Доктор біологічних наук Йосип Берко фундаментальну монографію присвятив ботанічному компоненту в Шевченковій образотворчій та словесній спадщині, прагнучи виявити його функціональну значущість у кожному творі, а також з'ясувати рівень обізнаності поета з морфологічними, біологічними й екологічними особливостями рослин. Автор виокремлює дві групи творів: 1) у яких зображувані рослини виступають як мистецька деталь, 2) у яких рослини становлять основний зображуваний об'єкт. Спостереження ботаніка подекуди мають вирішальний вплив на (пере)датування мистецьких творів із зображенням рослини у певний період її вегетації.

Наші
презентації